

УДК 355.233:378]:172.16

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.111.20>

Пілюгіна К. Г.

orcid.org/0000-0001-9353-8106

Єлісєєв Є. С.

orcid.org/0000-0002-0953-4397

Гук О. Л.

orcid.org/0009-0004-5784-4818

Парфьонова О. В.

orcid.org/0000-0001-8297-6581

Малєєв О. В.

orcid.org/0009-0003-2194-9020

РОЛЬ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ У ВИЩІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

Стаття присвячена визначенню сутності гуманітаризації як складової вищої військової освіти, обґрунтуванню її ролі у процесі навчання курсантів та окресленню шляхів гуманітаризації у педагогічній діяльності. Мета дослідження полягає у виокремленні ключових проблем, які потребують посилення гуманітарної складової у процесі навчання курсантів. Методологічно автори спираються на міждисциплінарний підхід до аналізу проблем гуманітаризації у вищій військовій школі, адже гуманітаризація стосується розвитку широкого комплексу знань, навичок і компетентностей військовослужбовця: пізнавальної діяльності, критичного мислення, комунікативної, етичної та естетичної культури, національної ідентичності. Автори розглядають питання взаємозв'язку гуманітаризації з гуманізмом та гуманізацією як педагогічними принципами. Визначено, що необхідність у гуманітаризації навчання курсантів є логічно обумовленою з точки зору реалізації завдань вищої військової освіти, що регламентовані українськими нормативними документами у військовій сфері та пов'язані зі становленням особистості військовослужбовця, розвитком його інтелекту, загальної культури, здібностей до ефективної комунікації, а також з формуванням майбутніх ролей курсантів як управлінців, лідерів, наставників. У статті виділено наступні проблеми процесу навчання курсантів: надмірна технотизація освіти; слабе розуміння курсантами доцільності гуманітарних і окремих суспільнознавчих дисциплін у вищій військовій школі; брак практики розв'язання кейсових завдань та моральних дилем, що підвищують здатність приймати етичні рішення, вирішувати конфлікти та обирати правильний шлях комунікації; складнощі в усвідомленні національно-культурної ідентичності; слабкість розвитку логічного аналізу через незнання базових методів пізнання. Автори доводять, що гуманітаризація навчання значно впливає на формування професійних навичок військовослужбовців, а також на досягнення ними достатнього рівня моральної зрілості, яка має бути властива офіцеру.

Ключові слова: гуманітаризація, гуманізм, Збройні Сили України, вища військова освіта, військовослужбовець, ідентичність, офіцер, лідерство, наставництво, педагогічна культура.

Гуманітаризація як процес та інструмент у навчальній діяльності залишається актуальною проблемою у педагогіці вже більше 30 років, тому сьогодні в Україні активно обговорюються аспекти гуманітаризації на різних рівнях освіти: середньої, вищої, вищої військової. Запровадження гуманітаризації у сфері освіти, усвідомлення необхідності пошуку шляхів гуманітаризації, необхідність обґрунтування гуманітаризації освіти на рівні програм і нормативних документів пов'язані з підходами ЮНЕСКО, а саме з гуманізацією навчання та включенням міждисциплінарного і трансдисциплінарного підходів, що обговорювалися ще в 1998 році у межах Всесвітньої конференції щодо вищої освіти [12]. У найзагальнішому визначенні під гуманітаризацією розуміють гуманітарну освіту, яка дозволяє підвищувати рівень інтелекту, загальної культури та мати компетенції, що пов'язані з формуванням суб'єктом картини світу шляхом розуміння соціально-культурних явищ і процесів.

У західних дослідженнях останніх років питання гуманітаризації в сучасній освіті розглядалося як необхідна умова розвитку гармонійного, інклюзивного і толерантного суспільства [15; 17]. Антоніо Новоа підкреслив, що гуманітаризація спроможна перенаправити погляд на освіту від утилітарного і прагматичного розуміння її як засобу досягнення економічних цілей на більш просвітницьке й людиноцентристське розуміння як практики формування гармонійно-розвинутої особистості [15]. Потребу в гуманітаризації сучасні науковці також пов'язують з дегуманізуючим характером ІІІ, що знижує критичне мислення людини та якісний рівень розвитку людського капіталу [13; 16].

В українських дослідженнях тема гуманітаризації має міждисциплінарне значення, адже вивчається на перетині педагогіки вищої школи, військової педагогіки, філософії гуманізму, культурології та соціальних комунікацій. Гуманітаризацію в освіті українські дослідники вбачають однією з важливих умов інтелектуалізації особистості [8], формування її пізнавальних здібностей, навичок мислити, аналізувати дійсність, формувати власні ціннісні засади, естетичний смак, а також особистісне ставлення до різних явищ, подій, процесів протягом професійної діяльності та усього життя [4; 8]. Саме інтелектуалізацію виділяють як головний результат гуманітаризації у процесі навчальної діяльності [8, с. 8].

Для військової педагогіки питання гуманітаризації відіграє ключову програмну роль у процесі навчання майбутніх військовослужбовців, адже стає інструментом реалізації таких важливих компонентів вищої військової освіти, як: військово-патріотичне навчання, формування загальної високоморальної, етичної,

естетичної, художньої культури курсантів та підґрунтям для становлення національної ідентичності майбутніх захисників України [3; 5]. Проте, в умовах високої значущості автоматизації і алгоритмізації навчання курсантів, а також фактичного протистояння між ШІ та людським інтелектом, сучасна військова педагогіка потребує прозорого визначення пріоритетних напрямків і шляхів гуманітаризації навчання майбутніх військовослужбовців.

Мета нашого дослідження полягає в окресленні ключових проблем і аспектів навчання курсантів гуманітарним і суспільствознавчим дисциплінам, які пов'язані із процесом гуманітаризації, а саме, тих проблем і аспектів, які підсвічують проблему гуманітаризації та потребують від викладачів поглиблення гуманітарної складової навчання через звернення до філософського, культурологічного, літературознавчого, мистецтвознавчого знання, що робить наше дослідження міждисциплінарним у наукових підходах.

Разом із загальнонауковими методами порівняння, узагальнення, аналізу, абстрагування, методологічно ми використали історико-філософський, культурологічний, філософсько-антропологічний підходи для визначення об'єктів фокусування гуманітаризації як просвітницької й, зокрема, педагогічної діяльності. У якості емпіричного методу дослідження застосовано метод спостереження за процесом навчання курсантів під час опанування військової педагогіки та психології, а також основ військового лідерства, що дозволило нам сформулювати ключові аспекти навчальної діяльності курсантів, які потребують, на наш погляд, посилення гуманітаризації.

Наукова новизна нашого дослідницького погляду на проблему гуманітаризації у вищій освіті полягає у спробі обґрунтувати її роль у підготовці майбутніх військовослужбовців, адже сучасна військова освіта приділяє увагу індивідуальному розвитку курсанта, його інтелекту, ерудиції та загальної культури з метою виховання лідерських компетенцій, а саме: комунікативної, управлінської, емоційної, цифрової й інших, що потребує, у свою чергу, комплексного міждисциплінарного підходу до педагогічної діяльності викладачів.

Як окрема галузь гуманітаристики військова гуманітаристика займається розробкою шляхів і способів подолання існуючих гуманітарних проблем у військовій сфері/середовищі [7]. Під гуманітарними проблемами розуміється необхідність розвитку морально-ціннісних орієнтирів військовослужбовців для служби і управління, інтелектуального розвитку, навичок наукових досліджень, самоусвідомлення як людини і офіцера з конкретними обов'язками [7, с. 48–49].

У науковій літературі поняття «гуманітаризація» має розпливчаті варіанти визначення у той час, коли в англійських статтях поняття «гуманітаризація» українською мовою не знаходить чіткого еквіваленту. Натомість, в англійських джерелах частіше вживаються поняття «humanitarianism» та «humanitarian», що розуміються як «гуманізм» та «гуманітарний», тобто що пов'язані із людським, орієнтовані «на людське», наприклад, на покращення життя людини, врахування її потреб, на увагу до особистості і забезпечення добробуту людини. Окрім цього, в англійських джерелах про гуманітаризм говорять як про процес реалізації прав людини на громадянство і визначення своєї національної ідентичності, або в контексті надання гуманітарної допомоги для відновлення освітнього процесу в умовах кризи [11; 12].

У вітчизняних статтях проблема гуманітаризації в освітньому процесі розкривається у поєднанні із проблемою гуманізації [8; 9]. Етимологічно гуманітаризація та гуманізація однокореневі, – від «humanus» – «людський», «людяний». Проте, гуманізація і гуманітаризація хоча й перетинаються у напрямку розмови про важливість людської особистості, але не ототожнюються. Гуманізація як принцип передбачає орієнтацію на людину-суб'єкта у процесі навчання, на становлення її особистості через навчання та усвідомлення її індивідуальних потреб у навчальному процесі. У свою чергу, гуманітаризація – це процес поглиблення гуманітарного знання та його використання у навчальній діяльності, виявлення гуманітарної складової у процесі навчання різними дисциплінами.

Гуманізація як принцип сягає своїм корінням гуманізму як базової установки ще античного й ренесансного типів мислення, що утверджував цінність особистості як центру Всесвіту, її потенціалу до морального й інтелектуального вдосконалення. Пов'язана з цією установкою і гуманізація, яка як соціально-педагогічний принцип через освітню діяльність націлена на реалізацію гуманізму, а саме на формування активної пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу та реалізацію й підтримку їхнього особистісного творчого потенціалу для того, щоб в перспективі як результат отримати багатогранну особистість, спроможну адаптивно, креативно і якісно виконувати професійні завдання.

Саме гуманітаризацію часто тлумачать банально як збільшення кількості гуманітарних дисциплін у навчальних планах, що веде за собою дискусію про співвідношення кількості гуманітарних, суспільних, природничих, математичних дисциплін, й часто цей розподіл здійснюється прагматично не на користь гуманітарним предметам [8]. Скоріше, правильніше говорити про посилення гуманітарних засад у процесі викладання будь-яких дисциплін, знаходження тих аспектів, які формують знання про культурні, соціальні процеси і явища, розвивають аналітичне мислення щодо цих явищ і процесів, у цілому будують певну канву знань і переконань щодо глибинних культурних, історико-філософських проблем, і дозволяють розвивати мислення та вміння обґрунтовано підходити до обговорення будь-якого питання. Власне, зазубрювання фактів і концепцій не є самоціллю навчання гуманітарним і суспільствознавчим дисциплінами, адже більш важливо формувати ерудицію, що дозволить мати хоча б загальне уявлення про об'єкт обговорення, дозволить проводити причинно-наслідкові зв'язки між різними об'єктами аналізу в майбутньому.

Іншими словами, гуманізація направлена «на людину», коли у педагогічному середовищі ми намагаємося врахувати освітні потреби, особистісні нахили, таланти і здібності у здійсненні навчання підопічного конкретним предметам (звідси, відомий особистісно-орієнтований підхід у педагогіці). Гуманітаризація, навпаки, як засіб або інструмент вимагає від підопічного активної пізнавальної діяльності, вимагає його відповіді на поставлені завдання, незалежно від галузі, стимулює формулювання і відтворення власної думки після глибинного аналізу проблеми.

У науковій літературі дискусійним залишається питанням щодо співвідношення гуманізації і гуманітаризації як головного і підрядного у педагогічному процесі. З одного боку, гуманітаризація пояснюється як засіб реалізації гуманізації і гуманізму як масштабних світових завдань шляхом ревізії навчальних планів, програм і практикумів [8]. З іншого ж боку, гуманітаризація містить у собі гуманізм як складову побудови освітнього процесу і визначає шляхи та орієнтири для втілення гуманізації через конкретні економічні, організаційні, психологічні ресурси та умови [4]. Проте, обидва процеси, – гуманізація і гуманітаризація фіксуються на людині, на формуванні її відносин зі світом, на її соціалізації, визначенні ідентичності та цінностей, тож нерозривно пов'язані між собою, що робить пошук превалюючого процесу непринциповим [4; 6; 9].

Необхідність гуманітаризації навчання майбутніх офіцерів обумовлена освітніми завданнями, які закладені у ряді нормативних документів, зокрема в Національній Доктрині розвитку освіти, та які відображають засади гуманізації [5]: розвиток особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України; виховання особистості, яка усвідомлює свою приналежність, ідентичність, а саме розвиток здатності до самоідентифікації; розвиток високої мовної культури громадян тощо.

Гуманітаризація також стосується становлення компетенцій майбутніх військових лідерів (комунікативної, емоційної, управлінської тощо), адже компетенції стосуються саме розвитку тих навичок, що потребують високої мовної, етичної, соціальної культури особистості військовослужбовця. Наприклад, якісне проведення АПД (AAR) потребує від командира не тільки знання самого алгоритму, а й високої моральної та мовленнєвої культури, вибору делікатних та, водночас, чітких і правильно висвітлених підходів до комунікації з бійцями для того, щоб зберегти довіру та досягти продуктивних результатів АПД [10]. У цьому контексті вивчення гуманітарних дисциплін допомагає формуванню світоглядних орієнтирів курсантів, їхньої професійної, педагогічної, духовної культури, а також сприяє формуванню корпоративної військової культури, розуміння національних військових традицій.

Можливо виділити наступні проблеми вищої військової освіти, які пов'язані із необхідністю гуманітаризації навчальної діяльності курсантів. **Перша проблема** втілює класичну парадигму «гуманітаризація – технократизація», що вже була висвітлена у ряді статей з педагогіки та філософії українськими науковцями. Технократизація як суспільне явище у широкому значенні може мати негативні риси, так як з підсиленням впливу інноваційних технічних засобів у навчанні може зводити підопічного до об'єкта впливу і виконавця процесів, оминаючи увагою його особистість. У цьому зв'язку, з точки зору педагогічного процесу ті дисципліни та професійні завдання, які пов'язані з технічними засобами і вимагають прагматичного стилю мислення, можуть ігнорувати розвиток «м'яких навичок», що включають налагодження комунікацій, адаптивність, пошук порозуміння з колегою, формування особистісної позиції.

Наприклад, під час обговорення з курсантами форм і методів навчання військовослужбовців у межах вивчення військової педагогіки, частина здобувачів часто приділяє увагу саме набуттю практичних навичок управління технічними засобами апаратами, практиці у польових умовах, відпрацюванню алгоритмів і послідовності дій, що дуже важливо для майбутнього виконання ними прямих службових обов'язків. Проте, це не виправдовує ігнорування розвитку власної ерудиції і світогляду, культури мови і етичної поведінки, що підтримується шляхом вивчення основ філософського світогляду, етики, методів пізнання, історії військової культури.

Складність сприйняття та, в цілому, прийняття предметів гуманітарного циклу курсантом як складника його навчання, полягає й у тому, що практичні, професійні навички, що здебільшого мають фізичний прояв й є алгоритмізованими, очевидні в процесі виконання місії та можуть оцінюватися за конкретним рівнем якості оволодіння. У свою чергу, ерудиція, загальна культура, інтелектуальний рівень можуть проявлятися ситуативно, фрагментарно, не є очевидними, складні в конкретизації та фіксації довершеності оволодіння, бо є позитивно процесуальними у набутті кожною людиною.

Така неочевидність та процесуальність заважають прозору розумінню курсантом молодших курсів конкретних цілей вивчення гуманітарних та суспільнознавчих дисциплін, хоча наслідки такого нерозуміння стають цілком помітними. Наприклад, нерідко осмислення зв'язків між формуванням професійних навичок офіцера та гуманітарними компонентами навчання викликає у курсантів складність, що заважає їм окреслити пріоритети і завдання вищої військової освіти у повноті відповідно рівню освіти, який вони здобувають.

Друга проблема гуманітаризації навчальної діяльності курсантів полягає у надмірній фіксації на теоретичності гуманітарних та суспільнознавчих дисциплін, що залишає практичну сторону їх опанування слабо розробленою та конкретизованою. Важливість гуманітаризації доволі відчутна під час розв'язання курсантами швидких ситуаційних завдань. Наприклад, аналіз фрагментів текстів відомих педагогів і філософів (Платона, Декарта, Бекона тощо), які розкривають сутність форм і методів навчання з подальшим виокремленням центральних ідей тексту, може сприяти розвитку у курсанта навички інтерпретувати складні тексти, формулювати розгорнуту відповідь на питання. Часто курсант несподівано для себе відкриває власні

мовні та світоглядні бар'єри, що ще більше стимулює його до опрацювання текстів та осмислення суті поставлених запитань. Тож, завдання на тлумачення та інтерпретацію філософських, культурологічних і літературних текстів, хоча б фрагментарно та ситуативно, позитивно впливають на становлення мовленнєвої культури і комунікативної компетенції курсантів, вміння грамотно та етично транслювати свою точку зору, вступати в обґрунтовану дискусію зі своїми однокурсниками, не обмежуючись короткими обривчастими реченнями й оминаючи слова-паразити, тавтологію тощо.

Третя проблема гуманітаризації навчальної діяльності курсантів полягає у заслабкому акцентуванні в процесі викладання гуманітарних і суспільнознавчих дисциплін на важливості розгляду кейсових завдань, які можливо розробляти в тій чи іншій мірі в залежності від програмних та змістовних обмежень курсу. Розв'язання кейсових завдань часто підсвічують існуючі прогалини у етичній взаємодії курсантів, адже вимагають соціальної зрілості, загальнокультурної компетенції, критичного мислення, комунікативних здібностей, толерантності, терпимості до думки іншого. Кейсові завдання мають діяльнісний, комунікативний характер, вирішення яких потребують достатнього рівня культури спілкування і розуміння основ якісної комунікації та взаємодії, що мають мати майбутні офіцери.

Наприклад, під час вивчення основ педагогічної культури курсантам пропонувалося вирішити кейс, у якому імітувався конфлікт між здобувачами, що опановують бойовий політ на тренажерах. У завданні конфлікт виникав між курсантами, один із яких виконував завдання офіцера бойового управління, а інший – пілота, що слідує вказівкам офіцера, та які, в результаті двосторонніх помилок, сваряться на очах у викладача. Рефлексії курсантів над розв'язанням кейсу дозволили отримати дуже різні відповіді щодо порядку дій у конфліктній імітаційній ситуації. Інколи здобувачі можуть обмежуватися поверховими рішенням та обривчастими думками, плутатися у них через складність трансляції власної точки зору у ситуації дефіциту гуманітарних навичок, які вони самі у себе фіксують.

Четверта проблема гуманітаризації навчальної діяльності курсантів полягає у слабкому рівні розвинутої навички здобувачів аналізувати моральні дилеми, які потенційно можуть виникати під час професійної і службової діяльності майбутніх офіцерів. Прийняття рішень – основа будь-якого управління, та від прийнятих рішень військовослужбовців, особливо на війні, залежить збереження життя, територій, успішне виконання операцій, та цей процес часто супроводжується моральними дилемами. Моральні дилеми представляють собою ситуації вибору, які мають два або декілька варіантів дії людини, і жоден з варіантів не може бути «вірним» або «невірним», проте завжди має свої наслідки. Розв'язання моральних дилем потребує аналітичного мислення, знання методів аналізу, розвинутого світогляду, вміння вивчати проблеми всебічно. Курсанти мають практикуватися у розв'язанні моральних дилем, адже подібні вправи формують морально-етичні принципи в діяльності майбутніх офіцерів.

П'ята проблема гуманітаризації навчальної діяльності курсантів пов'язана з необхідністю побудови актуального шляху формування національної і культурної ідентичності в умовах соціально-політичної нестабільності, інформаційної війни ворога. Питання формування національної ідентичності стосується кожного, тому у цьому аспекті гуманітаризація стає бажаним процесом настільки, наскільки здатна допомогти особистості курсанта усвідомити себе громадянином і патріотом України, усвідомити свою роль, місце та місію у боротьбі з ворогом за незалежність та майбутнє країни, усвідомити власні пріоритети, ціннісні та моральні орієнтири життя в українському суспільстві.

За результатами спостережень зазвичай здобувачі з інтересом вступають у дискусію та активно висловлюються щодо питань, які пов'язані з осмислення культурних процесів, політичних подій, соціальних колізій, національної культури. За досвідом викладання курсанти з цікавістю вступають у дискусії щодо проблем історичної пам'яті, формування національної ідентичності, що може бути приводом фрагментарного включення завдань, пов'язаних з осмисленням історичних трагедій, війн, політичних парадоксів, якщо такі є доречними до тематики конкретних дисциплін. Іншими словами, заглиблення у національно-культурні питання можуть слугувати приводом для локальної гуманітаризації у процесі викладання психології, менеджменту, лідерства й інших дисциплін.

Шоста проблема гуманітаризації навчальної діяльності курсантів полягає у загальному зниженні навички здобувачів навчатися, вибудовувати логіку і дотримуватися поетапності навчання й, інколи, нерозумінні ними того, що досягнення результату потребує проходження логічно взаємопов'язаних етапів навчання. Саме гуманітарні дисципліни, зокрема філософія, надає базове розуміння методів пізнання, основ логічного аналізу, що складають як методологію наукових досліджень, так і інструмент буденного аналізу навколишніх процесів у практиці навчання, виконанні службових завдань, комунікації з людьми тощо. Дуже часто курсантам складно власними словами пояснити сутність базових інструментів пізнання, наприклад: на яких підставах ми можемо узагальнювати або диференціювати речі, про які ведемо мову тощо.

У якості **висновків** ми можемо визначити, що гуманітаризація у навчально-виховному процесі передбачає включення гуманітарних компонентів в опанування різних дисциплін, у тому числі суспільнознавчих, таких, як: військова педагогіка, менеджмент військової сфери, військове лідерство тощо. Включення гуманітарних компонентів означає звернення до філософського, культурологічного, історичного, літературознавчого знання, побудову завдань і практик таким чином, щоб вони включали історичні та соціокультурні явища і процеси для осмислення та подальшого формування «м'яких навичок» майбутніх офіцерів.

Формування гуманітарних навичок включає: розвиток культури мовлення; розвиток критичного аналізу; усвідомлене пізнання дійсності; вироблення навички розрізнення і апелювання до високоінтелектуального контенту в мережі Інтернет; вміння обирати якісну джерельну базу для навчання і досліджень, самопідготовки і саморозвитку; осмислення власних інтелектуальних бар'єрів, їх прийняття та розуміння необхідності працювати над ними; вміння вирішувати моральні дилеми з врахуванням етичної складової в комунікаціях та взаємодії з оточуючими, колегами, побратимами; досягнення такого рівня інтелектуальної зрілості, щоб осмислювати складні політичні явища, історичні колізії, події національної історії, а також бути здатним до самоусвідомлення культурної та національної ідентичності; вміти слухати опонента і ставити йому запитання; формувати і відтворювати свої ціннісні орієнтири.

Гуманітаризація може успішно впроваджуватися під час опанування курсантами психології, педагогіки, менеджменту та лідерства у військовій сфері шляхом реалізації активних методів навчання. Посилення гуманітарного компоненту у вигляді включення філософського, культурологічного, літературознавчого знання, багатоаспектних національно-культурних питань становлення ідентичності суттєво впливає не тільки на формування необхідних компетентностей військовослужбовців-лідерів, відповідно Доктрині військового лідерства у Збройних Силах України, а й стимулюють курсантів інтелектуально зростати аби поступово ставати на все більш високий і якісний щабель осмислення дійсності.

Гуманітаризація відіграє важливу роль у процесі навчальної діяльності курсантів, що опановують технічні й військові спеціальності, адже не тільки сприяє комплексній усебічній підготовці кадрів, що унормовує законодавство, а й сприяє інтелектуальній і культурній зрілості майбутніх військовослужбовців не просто як бійців, а й як високоєрудованих особистостей, у майбутньому професійно підготовлених персоналії в управлінні підрозділами, які будуть викликати довіру і повагу, матимуть дослідницькі навички, спроможність обробляти нову цифрову інформацію, розв'язувати моральні дилеми і приймати ефективні рішення.

Використана література:

1. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія; за заг. ред. І. А. Зязюна. Київ : ВІПОЛ, 2000. С. 81–107.
2. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. (Закінчення. Початок у № 2, 2001 р.). *Шлях освіти*. 2021. С. 2–8.
3. Доктрина військового лідерства у Збройних силах України. Головне управління персоналу генерального штабу Збройних сил України. 2024. 50 с.
4. Зеленська О. П. Гуманітаризація вищої освіти та культурологічна підготовка курсантів ВНЗ системи МВС України. *Міжнародні челпанівські психолого-педагогічні читання*. 2015. Т. 15. С. 298–304. URL: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/559/566>
5. Національна доктрина розвитку освіти від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: https://dnpp.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/legal_5_1.pdf
6. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти: моногр. / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.
7. Сиротенко А. М., Вітченко А. О., Осьодло В. І., Алещенко В. І. Розвиток військово-гуманітарної вищої освіти в Україні: від усвідомлення пріоритетності до концептуалізації. *Наука і оборона*. 2020. № 4. С. 46–52.
8. Скляр П. П., Уманська Т. О. «Гуманізація» та «гуманітаризація»: поняття, співвідношення та шляхи впровадження в освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2007. № 1 (19). С. 92–101.
9. Філат Т. В. Гуманізація та гуманітаризація як два аспекти вдосконалення системи освіти у вищих навчальних закладах. *International scientific periodical journal "THE UNITY OF SCIENCE"*. Vienna, 2017. P. 84–86. URL: <https://repo.dma.dp.ua/1725/>
10. After-Action Review: Посібник із застосування в умовах війни. «Вдосконалення в дії», 2024. 48 с.
11. Darcy J. Human Rights and Humanitarian Action: A review of the issues. *Human Rights and Humanitarian Action – HPG Background Paper* (Geneva, April 2004). Humanitarian Policy Group Overseas Development Institute. London. 2004. 17 p. URL: <https://cdn.odi.org/media/documents/2311.pdf>
12. Higher education in the twenty-first century: vision and action, v. 1: final report. Director-General; writer of foreword F. Mayor. UNESCO. 1999. 135 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116345>
13. Marinoff L. The Noosphere, AI and Dehumanization: Cautionary Tales, and Re-humanization of Humanity. *Philosophia*. 2026. <https://doi.org/10.1007/s11406-025-00940-8>
14. Moyn S. Theses on Humanitarianism and Human Rights, in: zeitgeschichte online, 7. Dezember 2018. URL: <https://zeitgeschichte-online.de/themen/theses-humanitarianism-and-human-rights>
15. Nóvoa A. Educating in common for a common humanity. *Prospects*. 2025. 55. P. 287–297. <https://doi.org/10.1007/s11225-025-09724-0>
16. Royer C. Outsourcing Humanity? ChatGPT, Critical Thinking, and the Crisis in Higher Education. *Studies in Philosophy and Education*. 2024. 43(5). P. 479–497. <https://doi.org/10.1007/s11217-024-09946-3>
17. Southwood K. E. Valuing the Humanity of the People within Higher Education Institutions. *The Civic Value of the Humanities. A Case for Compassion. Palgrave Critical University Studies*. Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland. 2025. P. 23–30. https://doi.org/10.1007/978-3-032-01977-6_3

References:

1. Honcharenko, S. (2000). Zmist zahalnoi osvity i yii humanitaryzatsiia [The content of general education and its humanitarianization]. In: *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy: monohrafiia* (eds. by I. A. Ziazuna, pp. 81–107). Kyiv, VIPO. [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S., Malovanyi, Yu. (2021). Humanizatsiia i humanitaryzatsiia osvity [Humanization and humanitarianization of education]. (Completion. Continued in # 2, 2001). *Shliakh osvity* (pp. 2–8). [in Ukrainian].

3. Doktryna viiskovoho liderstva u Zbroinykh sylakh Ukrainy (2024). [Military Leadership Doctrine in the Armed Forces of Ukraine]. Holovne upravlinnia personalu heneralnoho shtabu Zbroinykh syl Ukrainy. 50 p. [in Ukrainian].
4. Zelenska, O. P. (2015). Humanitaryzatsiia vyshchoi osvity ta kulturolohichna pidhotovka kursantiv VNZ systemy MVS Ukrainy [Humanization of higher education and cultural training of cadets of universities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Mizhnarodni chelpanivski psykhologo-pedahohichni chytannia* (vol. 15., pp. 298–304). URL: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/559/566>. [in Ukrainian].
5. Natsionalna doktryna rozvytku osvity (2002) [National Doctrine of Educational Development] (from April, 17, # 347/2002). URL: https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/legal_5_1.pdf. [in Ukrainian].
6. Protsesy humanizatsii ta humanitaryzatsii osvity: monograph (2020). [Processes of humanization and humanitarianization of education: monograph] (by A. V. Sakun, O. P. Kyvliuk, M. O. Nesterova & others). Kyiv: KNUTD. 176 p. [in Ukrainian].
7. Syrotenko, A. M., Vitchenko, A. O., Osodlo, V. I., Aleshchenko, V. I. (2020). Rozvytok viiskovo-humanitarnoi vyshchoi osvity v Ukraini: vid usvidomlennia priorytetnosti do kontseptualizatsii [Development of military-humanitarian higher education in Ukraine: from awareness of priority to conceptualization]. *Nauka i oborona*. (# 4, pp. 46–52). [in Ukrainian].
8. Skliar, P. P., Umanska, T. O. (2007). “Humanizatsiia” ta “humanitaryzatsiia”: poniattia, spivvidnoshennia ta shliakhy vprovadzhennia v osvitu [“Humanization” and “humanitarianization”: concepts, relationships and ways of implementation in education]. *Visnyk NTUU “KPI”. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika: zbirnyk naukovykh prats* (# 1 (19), pp. 92–101). [in Ukrainian].
9. Filat, T. V. (2017). Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia yak dva aspekty vdoskonalennia systemy osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh [«Humanization» and «humanitarianization»: concepts, relationships and ways of implementation in education]. *International scientific periodical journal “THE UNITY OF SCIENCE”* (pp. 84–86). Vienna. URL: <https://repo.dma.dp.ua/1725/>. [in Ukrainian].
10. After-Action Review: Posibnyk iz zastosuvannia v umovakh viiny (2024). [After-Action Review: Manual for use in wartime]. “Vdoskonalennia v dii”. 48 p. [in Ukrainian].
11. Darcy, J. (2004). Human Rights and Humanitarian Action: A review of the issues. *Human Rights and Humanitarian Action – HPG Background Paper* (Geneva, April, 2004). Humanitarian Policy Group Overseas Development Institute. London. 17 p. URL: <https://cdn.odi.org/media/documents/2311.pdf>
12. Higher education in the twenty-first century: vision and action (1999). (vol. 1: final report. Director-General; writer of foreword F. Mayor). *UNESCO*. 135 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116345>
13. Marinoff, L. (2026). The Noosphere, AI and Dehumanization: Cautionary Tales, and Re-humanization of Humanity. *Philosophia*. <https://doi.org/10.1007/s11406-025-00940-8>
14. Moyn, S. (2018). Theses on Humanitarianism and Human Rights (in: zeitgeschichte online, Dezember, 7, 2018). URL: <https://zeitgeschichte-online.de/themen/theses-humanitarianism-and-human-rights>
15. Nóvoa, A. (2025). Educating in common for a common humanity. *Prospects*. (55, pp. 287–297). <https://doi.org/10.1007/s11125-025-09724-0>
16. Royer, C. (2024). Outsourcing Humanity? ChatGPT, Critical Thinking, and the Crisis in Higher Education. *Studies in Philosophy and Education* (43(5), pp. 479–497). <https://doi.org/10.1007/s11217-024-09946-3>
17. Southwood, K. E. (2025). Valuing the Humanity of the People within Higher Education Institutions. *The Civic Value of the Humanities. A Case for Compassion* (Palgrave Critical University Studies, pp. 23–30). Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-032-01977-6_3

K. Piliuhina, Ye. Yelisieiev, O. Huk, O. Parfonova, O. Malieiev. The role of humanitarianism in higher military education

The article is devoted to defining the essence of humanitarization as a component of higher military education, substantiating its role in the training of cadets, and outlining ways of implementing it in pedagogical practice. The purpose of the study is to identify key problems that necessitate strengthening the humanitarian component in cadet training. Methodologically, the authors adopt an interdisciplinary approach to analyzing the challenges of humanitarization in higher military education, as it involves the development of a wide range of knowledge, skills, and competencies of military personnel, including cognitive abilities, critical thinking, communication skills, ethical culture etc. The authors examine the relationship between humanitarization, humanism, and humanization as pedagogical principles. It is argued that the need to humanize cadet training is logically conditioned by the objectives of higher military education, as defined by Ukrainian regulatory documents in the military sphere. These objectives include the formation of a serviceman's personality, the development of his professional competencies, as well as the preparation of cadets for future roles as managers, leaders, and mentors. The article identifies several problems in the cadet training process, including the excessive technocratic orientation of education; lack of practice in solving case-based tasks and moral dilemmas that develop ethical decision-making; difficulties in understanding national and cultural identity; insufficient development of logical thinking. The authors demonstrate that the humanization of training significantly influences the development of professional competencies of military personnel, as well as the achievement of a sufficient level of moral maturity, which is an essential characteristic of an officer.

Key words: humanitarization, humanism, Armed Forces of Ukraine, higher military education, military personnel, identity, officer, leadership, mentoring, pedagogical culture.

Дата першого надходження статті до видання: 24.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0